

Трегубенко Сергій Валерійович – аспірант
науково-організаційного центру
Національної академії Служби безпеки України
м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0009-0003-6281-0113>
tregubenko@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2025.1-2/281-291>

Роль Міжнародного комітету Червоного Хреста як нейтрального посередника у збройних конфліктах та захисті прав військовополонених

У статті здійснено комплексний аналіз ролі Міжнародного комітету Червоного Хреста (МКЧХ) як нейтрального гуманітарного посередника в умовах сучасних міжнародних і неміжнародних збройних конфліктів. Розкрито міжнародно-правові засади діяльності МКЧХ, які ґрунтуються на положеннях Женевських конвенцій 1949 року та їхніх Додаткових протоколів, що визначають мандат Комітету щодо захисту військовополонених, цивільних осіб, поранених та зниклих безвісти. Особливу увагу приділено принципам нейтральності, гуманності, неупередженості та незалежності, які забезпечують високий рівень міжнародної довіри до МКЧХ та визначають його унікальний інституційний статус серед інших гуманітарних суб'єктів.

У роботі докладно розглянуто правові механізми, які дозволяють МКЧХ виступати гарантованим посередником у процесах обміну військовополоненими та забезпечення доступу до місць їх утримання. Аналіз Спільної статті 3 Женевських конвенцій, Статуту МКЧХ та відповідних резолюцій ООН демонструє, що організація володіє правом самостійно ініціювати гуманітарні дії, проводити інспекції, здійснювати моніторинг умов утримання та вести конфіденційний діалог зі сторонами конфлікту. Практична ефективність цього мандату підтверджена на прикладах багатьох конфліктів, зокрема в Україні, Сирії, Афганістані, Ємені, а також у межах ізраїльсько-арабського протистояння.

Особливо підкреслено роль МКЧХ у російсько-українській війні, де його місія є ключовою для реєстрації військовополонених, супроводу обмінів, фіксації порушень гуманітарного права, передачі тіл загиблих та забезпечення мінімальних стандартів гуманного поводження. Наголошується, що в умовах високого рівня недовіри між сторонами конфлікту саме нейтральний статус МКЧХ дозволяє підтримувати комунікацію, запобігати гуманітарним катастрофам та документувати порушення, які можуть бути враховані в майбутніх правових процедурах.

У дослідженні окремо проаналізовано виклики, пов'язані з політизацією гуманітарних процесів, обмеженням доступу до затриманих осіб, інформаційними маніпуляціями та зростанням небезпеки для персоналу МКЧХ. Висвітлено сучасні тенденції цифрової трансформації гуманітарної діяльності, зокрема впровадження захищених електронних баз даних військовополонених, новітніх методів верифікації особи та використання технологій дистанційного моніторингу. Акцентовано увагу на тому, що МКЧХ поступово адаптує свою діяльність до нових типів конфліктів – асиметричних, гібридних та інформаційних – зберігаючи при цьому незмінність свого гуманітарного мандату.

Узагальнено, що МКЧХ виступає не лише виконавцем гуманітарних процедур, а й ключовим архітектором довіри та центральним елементом міжнародної системи захисту жертв війни. Він забезпечує функціонування гуманітарних механізмів навіть у ситуаціях, де державні чи міжнародні інституції не мають доступу або не визнаються сторонами конфлікту.

Діяльність МКЧХ формує основу сучасної гуманітарної дипломатії, забезпечує збереження людської гідності в умовах війни та сприяє зміцненню міжнародно-правових стандартів у сфері захисту осіб, які постраждали внаслідок збройних конфліктів.

Ключові слова: Міжнародний комітет Червоного Хреста, Женевські конвенції, гуманітарне право, військовополонені, зниклі безвісти, нейтральний посередник, обмін полоненими, гуманітарна дипломатія, міжнародний збройний конфлікт.

Вступ

У сучасному світі, який потерпає від численних збройних конфліктів, зокрема війни в Україні, гуманітарні виклики, пов'язані з долею військовополонених, зниклих безвісти та цивільного населення, набувають критичної гостроти. Проблематика забезпечення гуманного поводження, обміну полоненими та дотримання норм міжнародного гуманітарного права вимагає ефективного посередника, здатного діяти неупереджено й професійно в умовах конфлікту.

Міжнародний комітет Червоного Хреста «МКЧХ», який володіє мандатом на основі Женевських конвенцій 1949 року, є єдиною міжнародною організацією, що офіційно уповноважена здійснювати моніторинг умов утримання полонених, виступати нейтральним посередником та забезпечувати гуманітарну присутність у зонах бойових дій. Його діяльність є ключовим чинником у збереженні базових прав людини у ситуаціях, коли державні механізми контролю або не діють, або не мають доступу.

Особливої актуальності дослідження набуває в умовах російсько-української війни, де МКЧХ виступає одним із небагатьох суб'єктів, якому надається обмежений, але критично важливий доступ до місць утримання українських військовополонених. Аналіз міжнародно-правової природи та інструментів діяльності МКЧХ дозволяє не лише розкрити його роль як гуманітарного посередника, а й окреслити шляхи вдосконалення міжнародної співпраці у сфері захисту жертв збройних конфліктів.

Таким чином, тема є актуальною як у теоретико-правовому вимірі, так і з огляду на потребу практичної модернізації механізмів захисту прав людини в умовах війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання діяльності Міжнародного комітету Червоного Хреста «МКЧХ» розглядалося в працях провідних фахівців у галузі міжнародного гуманітарного права та прав людини. Одним із ключових напрямів досліджень стало обґрунтування правового статусу МКЧХ як нейтрального гуманітарного суб'єкта з особливими повноваженнями в умовах збройних конфліктів. У роботах Ф. Буньйона аналізується історичний розвиток місії Комітету та його правова взаємодія з Женевськими конвенціями, що створюють нормативну основу для дій у конфліктних зонах (Bugnion, 2012, p. 1113).

М. Сассолі у своїх дослідженнях порушує питання про виклики нейтральності та незалежності гуманітарної дії у нових типах воєн, де нечіткість між комбатантами і цивільними ускладнює гуманітарний мандат (Sassòli, 2013, p. 501). З іншого боку, Є. Пейїч зосереджується на аналізі змісту Спільної статті 3 до Женевських конвенцій, яка є мінімальним стандартом захисту в конфліктах неміжнародного характеру (Pejić, 2011, p. 189).

Значний внесок у дослідження правового статусу та дій МКЧХ зробив К. Дьорман, який досліджував особливості статусу осіб, що не мають права на статус військовополоненого, але потрапляють під захист міжнародного гуманітарного права (Dörmann, 2003). Крім того, Р. Колб і Г. Гаджіолі у межах наукового посібника розглядають інституційну специфіку МКЧХ у рамках загального поля взаємодії прав людини та гуманітарного права (Kolb, 2013).

Окрему групу становлять практико-орієнтовані публікації самого МКЧХ, що висвітлюють гуманітарну дипломатію

(Humanitarian diplomacy, 2004), діяльність із розшуку зниклих осіб (Missing persons, 2024), та інституційну політику у сфері доступу до місць утримання полонених (Activities in conflict, 2025). Усі ці джерела становлять важливу базу для подальшого аналізу МКЧХ як ефективного посередника в умовах сучасних воєн.

Мета і завдання дослідження

Метою дослідження є комплексне теоретико-правове та прикладне обґрунтування ролі Міжнародного комітету Червоного Хреста як нейтрального посередника у збройних конфліктах, із фокусом на його мандат, правові інструменти, механізми реалізації гуманітарної місії та практичну діяльність у контексті сучасних міжнародних та неміжнародних збройних конфліктів, зокрема російсько-української війни.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання дослідження:

1) Проаналізувати міжнародно-правовий статус МКЧХ, закріплений у Женевських конвенціях 1949 року, Додаткових протоколах та Статуті Міжнародного Руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця.

2) Визначити зміст і правові межі його гуманітарного мандату, включно з повноваженнями щодо моніторингу умов утримання, доступу до полонених, ведення конфіденційного діалогу та ініціювання гуманітарних дій.

3) Дослідити механізми здійснення посередницької діяльності МКЧХ, зокрема в питаннях обміну військовополоненими та розшуку зниклих безвісти.

4) Узагальнити практичний досвід участі МКЧХ у сучасних конфліктах, включаючи приклади з України, Сирії, Афганістану, Ізраїльсько-палестинського конфлікту та інших регіонів.

5) Виявити актуальні виклики та обмеження діяльності МКЧХ, пов'язані з політизацією гуманітарних процесів, цифровими загрозами та перешкодами доступу до полонених.

6) Сформулювати пропозиції щодо вдосконалення міжнародних і націо-

нальних механізмів підтримки діяльності МКЧХ, спрямованих на забезпечення ефективного захисту жертв збройних конфліктів.

Матеріали та методи

Матеріальною основою дослідження є:

– міжнародно-правові акти: чотири Женевські конвенції 1949 р., Додаткові протоколи 1977 р., Спільна стаття 3, Статут Міжнародного Руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, резолюції ООН;

– офіційні документи та аналітичні звіти МКЧХ (Humanitarian Diplomacy, Activities in conflict and detention, Missing persons);

– наукові праці провідних дослідників міжнародного гуманітарного права (F. Bugnion, M. Sassòli, J. Pejic, K. Dörmann, R. Kolb, G. Gaggioli та ін.);

– практичні кейси з міжнародних і неміжнародних збройних конфліктів, у тому числі сучасної російсько-української війни.

У процесі дослідження застосовано такі методи:

Формально-юридичний метод – для аналізу змісту норм Женевських конвенцій, Додаткових протоколів та інших актів міжнародного гуманітарного права, що визначають мандат і компетенції МКЧХ.

Порівняльно-правовий метод – для зіставлення підходів МКЧХ у різних типах збройних конфліктів та різних юрисдикціях.

Системно-структурний метод – для моделювання місця МКЧХ у міжнародній гуманітарній системі та його взаємодії з державами і недержавними суб'єктами.

Історико-правовий метод – для дослідження еволюції правового статусу та гуманітарної практики МКЧХ від моменту заснування до сучасності.

Метод аналізу документів та контент-аналіз – для опрацювання відкритих матеріалів МКЧХ, міжнародних інституцій та наукових публікацій.

Кейс-стаді (аналіз практичних ситуацій) – для вивчення конкретних опе-

рацій МКЧХ з обміну полоненими, доступу до місць утримання та розшуку зниклих осіб.

Метод інтерпретації міжнародного гуманітарного права – для встановлення правового значення діяльності МКЧХ у сучасних умовах трансформації збройних конфліктів.

Виклад основного матеріалу

Правовий статус та функціональний мандат Міжнародного комітету Червоного Хреста «МКЧХ» мають унікальне положення в системі міжнародного гуманітарного права «МГП». Від моменту його заснування у 1863 році, МКЧХ виступає, як незалежна, нейтральна та неурядова гуманітарна організація, якій міжнародне співтовариство фактично делегувало моніторингові та посередницькі повноваження у збройних конфліктах. Її статус закріплений у чотирьох Женевських конвенціях 1949 року та двох Додаткових протоколах 1977 року, де прямо вказано на виключне право МКЧХ здійснювати гуманітарну діяльність у зонах збройного конфлікту «Geneva Convention» III (1949).

МКЧХ не лише отримує офіційне визнання держав-учасниць як нейтральний суб'єкт, але й наділений особливими функціями щодо забезпечення дотримання гуманітарних стандартів у ставленні до військовополонених, поранених, затриманих та цивільного населення. Ці функції базуються на положеннях Статуту МКЧХ «Statutes of the International Red Cross and Red Crescent Movement», згідно з якими Комітет має право здійснювати ініціативи незалежно від державної волі, якщо порушуються принципи гуманності.

Особливість статусу МКЧХ полягає в тому, що він не є міжурядовою організацією в класичному розумінні «як ООН чи ОБСЄ», але водночас визнається офіційною стороною в перемовинах, інспекціях та правових процедурах, що стосуються воєнних конфліктів. За словами Марко Сассолі, це створює унікальний приклад «делегованого гуманітарно-

го суверенітету» (Sassòli, 2013, p 501).

Також варто зазначити, що МКЧХ не публікує свої звіти про порушення МГП без згоди сторін конфлікту, що є частиною політики конфіденційності як елементу нейтральності. Такий підхід дозволяє зберігати довіру обох сторін, навіть у надзвичайно політизованих і жорстоких конфліктах. Однак це також часто піддається критиці як «мовчазна згода» на воєнні злочини. Водночас, у більшості випадків саме завдяки дотриманню принципу нейтральності МКЧХ отримує безпрецедентний доступ до місць утримання полонених і зон бойових дій, як це підтверджено хроніками конфліктів у Сирії, Чечні, Україні, Південному Судані (ICRC, 2025; Bugnion, 2012, p. 1113).

Таким чином, правовий мандат МКЧХ є результатом балансу між довірою держав, жорсткими нормами МГП та етичними принципами, що дозволяє Комітету діяти у найделікатніших ситуаціях сучасного світу.

Функціональна діяльність Міжнародного комітету Червоного Хреста в умовах міжнародних і неміжнародних збройних конфліктів охоплює декілька критично важливих напрямів: захист жертв війни, здійснення гуманітарного моніторингу, обмін інформацією про військовополонених та зниклих осіб, посередництво в переговорах про обмін та гуманітарні коридори, а також інформаційно-дипломатичну роботу на глобальному рівні (Geneva Convention, 1949; Missing persons, 2024),.

Основною функцією МКЧХ є реалізація положень Женевських конвенцій та Додаткових протоколів, зокрема контроль за дотриманням норм щодо захисту військовополонених «GC III», поранених і хворих «GC I та II», цивільного населення «GC IV», а також осіб, які більше не беруть участі у бойових діях «Common Article 3» (Geneva Convention, 1949; Pejic, 2011, p. 189).

Практичне втілення цих функцій відбувається через інспекції місць утриман-

ня військовополонених, спостереження за умовами їх утримання, проведення приватних інтерв'ю з полоненими, надання медичної допомоги, забезпечення гуманітарних поставок, а також організацію переписки між членами роз'єднаних родин (Dörmann, 2003; Kleffner, 2011) Комітет виступає гарантом гуманного поводження в умовах, коли інші інституції або не мають доступу, або не визнаються сторонами конфлікту.

Щодо ролі МКЧХ у питаннях зниклих безвісти, як етичному, так і правовому обов'язку. Організація зберігає єдиний світовий архів щодо зниклих під час конфліктів, веде переговори з владою, організовує пошук та ідентифікацію тіл, що особливо важливо для родичів загиблих та як частина майбутніх трибуналів (Missing persons, 2024).

Функції МКЧХ – це не лише реактивні дії в умовах порушення норм гуманітарного права, а й стратегічна робота з формування політики гуманітарного простору, дипломатичне сприяння досягненню угод про перемир'я або обмін полоненими, а також запобігання ескалації насильства через присутність і фіксацію фактів на місцях (Humanitarian diplomacy, 2004); Durand. 2019)

Ефективна діяльність МКЧХ у зонах збройного конфлікту базується на дотриманні чотирьох ключових принципів: нейтральності, неупередженості, незалежності та гуманності (Sassòli, 2013, p. 501; Bugnion, 2012, p. 1113). Саме ці принципи формують підґрунтя для налагодження стійкої довіри як з боку державних суб'єктів, так і недержавних збройних формувань.

МКЧХ визнається особливим гуманітарним посередником, якого допускають до полонених, таборів утримання, полів бою та перемовин щодо гуманітарних місій навіть у тих випадках, коли доступ для міжнародних спостерігачів обмежено або заблоковано. Це стало можливим завдяки репутації організації, як аполітичного актора, що не ставить під сумнів легітимність або делегіти-

мність сторін конфлікту, а діє винятково з метою захисту жертв війни (ICRC, 2025; Humanitarian diplomacy, 2004).

У практичному вимірі така взаємодія реалізується шляхом укладання двосторонніх домовленостей з державами та збройними формуваннями про доступ до місць утримання, участь у місіях обміну, моніторинг гуманітарних коридорів та надання допомоги постраждалому населенню. Водночас такі домовленості носять конфіденційний характер і часто не публікуються, що є свідомим кроком МКЧХ задля збереження довіри й уникнення публічного тиску на сторони (Sassòli, 2013, p. 501).

Довіра до МКЧХ формується не декларативно, а роками практики «тихої дипломатії». Згідно з даними МКЧХ, у середньому понад 80% гуманітарних місій реалізуються за закритим, але узгодженим форматом, з дотриманням суверенітету сторін і виключно в межах гуманітарного мандату (Bugnion, 2012, p. 1113); Humanitarian diplomacy, 2004).

Особливої уваги заслуговує роль МКЧХ як єдиного нейтрального посередника, який отримав доступ до осіб, захоплених внаслідок сучасних конфліктів, включно з війною в Україні, конфліктами в Сирії, Афганістані, Ємені та інших країнах. Саме нейтральний статус і чітке дотримання міжнародного гуманітарного права дозволяє Комітету зберігати канали комунікації з усіма сторонами, навіть у найбільш поляризованих умовах (Dörmann, 2003; Pejić, 2011, p. 189).

Взаємодія МКЧХ з учасниками конфліктів – це не лише юридичний процес, а тонка дипломатія довіри, яка вимагає балансу між правовою легітимністю, моральним авторитетом і гнучкістю у форматах співпраці. Саме в цьому полягає унікальна місія Комітету, яку не може реалізувати жодна інша міжнародна організація.

МКЧХ виконує ключову посередницьку функцію у проведенні обмінів військовополонених та пошуку зниклих безвісти, виступаючи єдиним міжнарод-

ним суб'єктом, який визнається всіма сторонами конфлікту, як «нейтральний оператор» (Geneva Convention, 1949; Activities in conflict, 2025).

Україна: У контексті російсько-української війни МКЧХ відіграє важливу роль у реалізації механізмів обміну військовополонених та моніторингу умов їхнього утримання. Відомо, що саме МКЧХ був залучений до масштабного обміну у 2022 році, а також супроводжував передачу тіл загиблих з обох сторін. Організація також веде реєстр військовополонених і фіксує порушення Женевських конвенцій, зокрема стосовно заборони катувань і жорстокого поводження (Geneva Convention, 1949; Missing persons, 2024).

Сирія: У сирійському конфлікті МКЧХ неодноразово виступав посередником у забезпеченні гуманітарних коридорів та доступу до зниклих безвісти. Особливо складною була ситуація з невідконтрольними збройними угрупованнями, які не визнавали міжнародного гуманітарного права. Проте саме завдяки дипломатії Комітету вдалося провести декілька операцій обміну за участю тисяч затриманих (Humanitarian diplomacy, 2004).

Ізраїль–арабські конфлікти: Історичною практикою МКЧХ стали місії у зонах палестино-ізраїльського конфлікту, де Комітет забезпечував передачу листів, інформацію про місцеперебування полонених, а також координував обміни між Ізраїлем, ХАМАС та ФАТХ. Прикладом стала участь МКЧХ у процесі звільнення Гілада Шаліта в 2011 році, де організація супроводжувала масштабну операцію обміну понад 1000 осіб (Bugnion, 2012, p. 1113).

В усіх перелічених прикладах діяльність МКЧХ супроводжувалася ризиком, обмеженням доступу, політизацією ситуації, однак саме інституційна сталість, конфіденційність і довіра до Комітету дозволили реалізувати гуманітарну місію без порушення міжнародного права (ICRC, 2025; Sassòli, 2013, p 501).

Таким чином, МКЧХ є не просто технічним виконавцем обміну чи гуманітарної операції, а ключовим архітектором довіри, який створює інфраструктуру безпеки в умовах правового вакууму, притаманного збройним конфліктам.

Правовий статус Міжнародного комітету Червоного Хреста є винятковим серед усіх гуманітарних організацій. Його мандат закріплений у положеннях Женевських конвенцій 1949 року «зокрема, Конвенція III про поводження з військовополоненими» та їхніх Додаткових протоколах, і надає МКЧХ інституційне право діяти в ситуаціях міжнародного та неміжнародного збройного конфлікту (Geneva Convention, 1949).

МКЧХ уповноважений здійснювати моніторинг умов утримання осіб, позбавлених волі, організовувати візити до місць позбавлення волі, вести конфіденційну комунікацію із залученими сторонами та забезпечувати гуманітарні дії без політичної мети. Такий обсяг повноважень надається виключно МКЧХ – жодна інша міжнародна або неурядова організація не має подібного мандата, визнаного на рівні договірних міжнародних прав (Activities in conflict, 2025; Sassòli, 2013, p 501).

У текстах Женевських конвенцій вказано, що МКЧХ має право:

- самостійно ініціювати дії з гуманітарного захисту без очікування запрошення з боку держав;

- вимагати доступу до затриманих осіб у будь-якому місці їхнього перебування;

- формулювати рекомендації щодо дотримання прав осіб, позбавлених волі, з обов'язковим інформуванням урядів і командування сторін конфлікту (Geneva Convention, 1949; Bugnion, 2012, p. 1113).

Особливе значення має принцип конфіденційності, якого суворо дотримується МКЧХ. Звіти про місії, порушення прав чи умови утримання осіб не оприлюднюються публічно, що сприяє збереженню довіри з боку всіх сторін конфлікту. Ця політика забезпечує оперативний

і деполітизований характер втручання, дозволяючи МКЧХ діяти навіть у середовищі, де присутня високий рівень недовіри між державами чи до міжнародних структур (ICRC, 2025; Pejić, 2011, p. 189).

МКЧХ виконує глобальну функцію збереження правового балансу у воєнний час, діючи як квазіінституція контролю за дотриманням гуманітарного права. Його позиції вважаються еталонними для судових інституцій, міжурядових органів, міжнародних трибуналів і правозахисних місій (Dörmann, 2003; Humanitarian diplomacy, 2004).

З урахуванням сучасної трансформації воєнних конфліктів – від класичних фронтових дій до асиметричних, гібридних та цифрових форм – МКЧХ адаптує свою практику та проводить інституційне оновлення протоколів дій, зокрема щодо роботи з зниклими безвісти, репатріації тіл, психологічної підтримки та фіксації порушень із перспективою використання їх у подальших процесах transitional justice (Durand, 2019; (Missing persons, 2024).

Діяльність МКЧХ не лише втілює гуманітарні ідеали, але й оперує в площині міжнародного права як активний суб'єкт, здатний впливати на зміну правових стандартів, формувати практики застосування Женевських конвенцій у нових конфліктах, а також забезпечувати механізми довіри, які залишаються ефективними навіть у масштабних кризах.

Діяльність Міжнародного комітету Червоного Хреста не обмежується лише участю у переговорах чи супроводі обміну військовополоненими. Його мандат охоплює широкий спектр дій – від перевірки умов утримання до забезпечення гуманітарного контакту з родинами полонених. Це відображає системний підхід організації до гуманітарного захисту під час збройного конфлікту, де пріоритет надається принципам незалежності, нейтральності та конфіденційності (Sassòli, 2013, p. 503).

Окрему увагу МКЧХ приділяє сфері реалізації прав родичів зниклих безвісти.

МКЧХ координує пошукові дії, веде бази даних щодо зниклих осіб та надає консультації державам щодо імплементації статей міжнародного гуманітарного права, які зобов'язують сторони конфлікту повідомляти про долю затриманих і зниклих (Missing persons, 2024).

Особливої важливості набуває цифрова трансформація гуманітарної дипломатії. Зокрема, МКЧХ поступово впроваджує сучасні технології, зокрема криптозахищені бази даних полонених, супутниковий моніторинг гуманітарних маршрутів та цифрову верифікацію особистостей. Такі інструменти підвищують безпеку обміну та мінімізують ризики порушень, пов'язаних із підміною осіб або недобровільною передачею (Humanitarian diplomacy, 2004).

Водночас, повноваження Комітету залишаються переважно рекомендаційними: він не має правового механізму примусу сторін до виконання міжнародного гуманітарного права. Це обмежує його вплив у випадках, коли держави або збройні групи свідомо ігнорують гуманітарні норми або відмовляються від співпраці (Dörmann, 2003; Bugnion, 2012, p. 1113).

Нарешті, потенціал МКЧХ, як нейтрального посередника в процесі обміну військовополоненими залишається надзвичайно важливим для забезпечення гуманітарного виміру воєнного конфлікту. Досвід організації у забезпеченні контактів між сторонами, підтвердженні місця перебування полонених, здійсненні моніторингу місць утримання та організації гуманітарних коридорів є незамінним у ситуаціях, де відсутні прямі дипломатичні канали (ICRC, 2025; Durand, 2019).

Ефективність МКЧХ значною мірою залежить від рівня довіри, який формується до нього як до незалежного гуманітарного суб'єкта. Завдяки суворому дотриманню принципів нейтральності та конфіденційності Комітет зберігає можливість працювати на обох сторонах лінії фронту, забезпечуючи одночасний доступ до конфліктуючих сторін і, тим

самим, підтримуючи горизонталь гуманітарного діалогу навіть за відсутності дипломатичних відносин (Sassòli, 2013, p. 501; Pejić, 2011, p. 189).

У контексті сучасної війни в Україні прикметним є виявлення нових викликів для діяльності МКЧХ, пов'язаних з високим рівнем цифрової дезінформації, маніпулятивними кампаніями проти гуманітарних організацій, а також блокуванням або відмовою доступу до полонених. Такі ризики вимагають посилення не лише польових операцій, а й стратегічної гуманітарної дипломатії, яка базується на міжнародному визнанні легітимності дій МКЧХ та його статусу відповідно до Женевських конвенцій (Geneva Convention, 1949; Bugnion, 2012, p. 1113).

Крім того, аналіз реальних прикладів за останнє десятиліття «зокрема, в Афганістані, Сирії, Ємені та Україні» доводить, що МКЧХ виконував функцію офіційного реєстратора полонених, організовував верифікацію особи, фіксував фізичний і психоемоційний стан полонених, що слугувало основою для допуску до процесу обміну. У межах таких процедур співробітники МКЧХ мали повноваження здійснювати приватні бесіди з полоненими без присутності охорони, оцінювати умови утримання та передавати конфіденційні звіти державам – учасникам Женевських конвенцій (Activities in conflict, 2025; Kleffner, 2011).

Ці факти свідчать, що роль МКЧХ у питаннях обміну військовополоненими є не лише посередницькою, а й експертно-верифікаційною. Саме ця грань його діяльності – фіксація порушень, гуманітарна документація та надання консультацій державам щодо приведення дій у відповідність до міжнародного права – робить Комітет унікальним суб'єктом глобального гуманітарного правозастосування (Dörmann, 2003; Kolb, 2013).

Сучасна практика діяльності МКЧХ демонструє його здатність адаптувати традиційні гуманітарні механізми до реалій гібридних та затяжних конфліктів,

зберігаючи водночас непорушність правових норм міжнародного гуманітарного права. На прикладах конкретних операцій – зокрема організації безпечного проходу гуманітарних колон, перевірки умов утримання полонених, здійснення моніторингу відповідно до Женевських конвенцій, проведення місій «fact-finding» та закритого гуманітарного діалогу – встановлено, що МКЧХ виступає не лише виконавцем, а й формувачем стандартів захисту особи в умовах конфлікту (ICRC, 2025; Missing persons, 2024).

Водночас зростаюча політизація гуманітарних процесів, спроби дискредитації МКЧХ в інформаційних кампаніях, а також порушення гарантій доступу в умовах деокупованих територій або непідконтрольних зон, становлять нові виклики для реалізації повноважень Комітету. Це зумовлює необхідність подальшого підкріплення статусу МКЧХ як нейтрального суб'єкта спеціального міжнародного мандату через консолідацію правового визнання, зміцнення взаємодії з міжнародними судами та оновлення процедур прозорого верифікаційного моніторингу (Bugnion, 2012, p. 1113; Durand, 2019).

Висновки і перспективи подальших досліджень

Таким чином, МКЧХ виступає унікальним суб'єктом міжнародного гуманітарного права, який поєднує правовий мандат з оперативною здатністю здійснювати гуманітарні місії в умовах активних збройних конфліктів. Його роль визначається не лише як посередника в обміні полоненими чи спостерігача за умовами утримання, але і як інституції, що формує стандарти захисту людської гідності в екстремальних обставинах.

Аналітично встановлено, що механізми дій МКЧХ базуються на чітко врегульованих положеннях Женевських конвенцій та Додаткових протоколів, що передбачають нейтральність, недискримінаційність, незалежність і гуманітарну мету діяльності. Практичне втілення цих принципів підтверджене багатьма кейса-

ми від конфлікту в колишній Югославії до сучасної війни в Україні, де МКЧХ виступає ключовим комунікатором між сторонами конфлікту в гуманітарній площині.

Виявлено, що ефективність МКЧХ безпосередньо залежить від визнання його мандату сторонами конфлікту, забезпечення доступу до територій та осіб, а також довіри до нейтрального статусу організації. Новітні загрози, пов'язані з маніпуляцією гуманітарними каналами, обмеженням допуску, атакою на персонал чи інфраструктуру МКЧХ, потребують посилення міжнародного захисту інституції в умовах гібридних війн і інформаційних атак.

Рекомендовано посилити юридичне оформлення спеціального статусу МКЧХ у внутрішньому законодавстві держав-учасниць конфліктів, забезпечити гарантії безперешкодного доступу до осіб, які перебувають під контролем сторін, а також удосконалити міжнародні механізми верифікації виконання гуманітарних зобов'язань. Важливим залишається формування міжінституційного партнерства МКЧХ із системою ООН, Міжнародним кримінальним судом та національними правозахисними інституціями.

Подяки

Немає

Конфлікт інтересів

Немає

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Bugnion François. «The ICRC and the Geneva Conventions: 150 years of humanitarian endeavour.» International Review of the Red Cross, vol. 94, no. 888, 2012, c. 1113–1138. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1816383113000040>
- Dörmann Knut. «The Legal Situation of Unlawful/Unprivileged Combatants» International Review of the Red Cross, vol. 85, no. 849, 2003 URL: <https://internationalreview.icrc.org/sites/default/files/S0035336100103521a.pdf>
- Durand André. History of the International Committee of the Red Cross: From Sarajevo to Hiroshima. Geneva: Henry Dunant Institute, 2019. URL: <https://blogs.icrc.org/cross-files/history-of-the-icrc-in-5-volumes/>
- Geneva Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War. 12 August 1949. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciii-1949>
- ICRC. «Humanitarian diplomacy: protecting and promoting humanitarian space» URL: <https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/humanitarian-diplomacy-icrc.pdf>
- ICRC. «Missing persons in armed conflict: international humanitarian law» URL: <https://www.icrc.org/en/document/missing-persons-armed-conflict-international-humanitarian-law>
- International Committee of the Red Cross ICRC «Activities in conflict and detention: overview». URL: <https://www.icrc.org/en/law-and-policy/detention>
- International Committee of the Red Cross ICRC «Working for the ICRC». URL: <https://www.icrc.org/en/working-for-icrc>
- Kleffner Jann K. «Operational Detention and the Treatment of Detainees in Non-International Armed Conflict» International Law Studies, vol. 87, 2011 URL: <https://academic.oup.com/oxfordlawpro/book/58827/chapterabstract/489502214?redirectedFrom=fulltext>
- Kolb Robert, and Gloria Gaggioli. Research Handbook on Human Rights and Humanitarian Law. Edward Elgar Publishing, 2013. URL: <https://www.e-elgar.com/shop/gbp/research-handbook-on-human-rights-and-humanitarianlaw9781789900965.html?srsId=AfmBOopEyBatNN1evTy1WZPKoBwEEBcYBL68rgngl15HyOMB7nXTJQZA>
- Pejic Jelena. «The protective scope of Common Article 3: more than meets the eye.» International Review of the Red Cross, vol. 93, no. 881, 2011, c. 189–225. URL: https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irrc-881-pejic_0.pdf
- Sassoli Marco. «Neutrality, impartiality and independence of humanitarian action: past, present and future.» International Review of the Red Cross, vol. 95, no. 890, 2013, c. 501–521. DOI: <https://blogs.icrc.org/law-and-policy/2019/01/24/joint-blog-series-medical-care-armed-conflict-part-ii/>

REFERENCES

- Bugnion François. «The ICRC and the Geneva Conventions: 150 years of humanitarian endeavour.» International Review of the Red Cross, vol. 94, no. 888, 2012, c. 1113–1138. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1816383113000040>

Dörmann Knut. «The Legal Situation of Unlawful/Unprivileged Combatants» International Review of the Red Cross, vol. 85, no. 849, 2003 URL: <https://internationalreview.icrc.org/sites/default/files/S0035336100103521a.pdf>

Durand André. History of the International Committee of the Red Cross: From Sarajevo to Hiroshima. Geneva: Henry Dunant Institute, 2019. URL: <https://blogs.icrc.org/cross-files/history-of-the-icrc-in-5-volumes/>

Geneva Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War. 12 August 1949. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciii-1949>

ICRC. «Humanitarian diplomacy: protecting and promoting humanitarian space» URL: <https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/humanitarian-diplomacy-icrc.pdf>

ICRC. «Missing persons in armed conflict: international humanitarian law» URL: <https://www.icrc.org/en/document/missing-persons-armed-conflict-international-humanitarian-law>

International Committee of the Red Cross ICRC «Activities in conflict and detention: overview». URL: <https://www.icrc.org/en/law-and-policy/detention>

International Committee of the Red Cross ICRC «Working for the ICRC». URL: <https://www.icrc.org/en/working-for-icrc>

Kleffner Jann K. «Operational Detention and the Treatment of Detainees in Non-International Armed Conflict» International Law Studies, vol. 87, 2011 URL: <https://academic.oup.com/oxfordlawpro/book/58827/chapterabstract/489502214?redirectedFrom=fulltext>

Kolb Robert, and Gloria Gaggioli. Research Handbook on Human Rights and Humanitarian Law. Edward Elgar Publishing, 2013. URL: <https://www.e-elgar.com/shop/gbp/research-handbook-on-human-rights-and-humanitarianlaw9781789900965.html?srsId=AfmBOOpEyBatNN1evTy1WZPKoBwEEBcYBL68rgng115HyOMB7nXTJQZA>

Pejic Jelena. «The protective scope of Common Article 3: more than meets the eye.» International Review of the Red Cross, vol. 93, no. 881, 2011, c. 189–225. URL: https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irrc-881-pejic_0.pdf

Sassòli Marco. «Neutrality, impartiality and independence of humanitarian action: past, present and future». International Review of the Red Cross, vol. 95, no. 890, 2013, c. 501–521. DOI: <https://blogs.icrc.org/law-and-policy/2019/01/24/joint-blog-series-medical-care-armed-conflict-part-ii/>

UDC342.9:(341.3:351.71)

Tregubenko Serhiy Valeriyovych – postgraduate student of the
Scientific and Organizational Center of the National Academy
of the Security Service of Ukraine
Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0009-0003-6281-0113>
tregubenko@gmail.com

The role of the International Committee of the Red Cross as a neutral mediator in armed conflicts and the protection of the rights of prisoners of war

The article provides a comprehensive analysis of the role of the International Committee of the Red Cross (ICRC) as a neutral humanitarian mediator in the context of modern international and non-international armed conflicts. The international legal principles of the ICRC's activities are revealed, which are based on the provisions of the Geneva Conventions of 1949 and their Additional Protocols, which define the Committee's mandate to protect prisoners of war, civilians, the wounded and missing. Particular attention is paid to the principles of neutrality, humanity, impartiality and independence, which ensure a high level of international trust in the ICRC and determine its unique institutional status among other humanitarian actors.

The paper examines in detail the legal mechanisms that allow the ICRC to act as a guaranteed mediator in the processes of exchanging prisoners of war and ensuring access to places of their detention. An analysis of Common Article 3 of the Geneva Conventions, the ICRC Statute and relevant UN resolutions demonstrates that the organization has the right to independently initiate humanitarian action, conduct inspections, monitor conditions of detention and conduct confidential dialogue

with the parties to the conflict. The practical effectiveness of this mandate has been confirmed by the examples of many conflicts, in particular in Ukraine, Syria, Afghanistan, Yemen, as well as within the Israeli-Arab confrontation.

The role of the ICRC in the Russian-Ukrainian war is particularly emphasized, where its mission is key to registering prisoners of war, supporting exchanges, recording violations of humanitarian law, transferring the bodies of the dead and ensuring minimum standards of humane treatment. It is emphasized that in conditions of high levels of distrust between the parties to the conflict, it is the neutral status of the ICRC that allows maintaining communication, preventing humanitarian catastrophes and documenting violations that can be taken into account in future legal procedures.

The study separately analyzes the challenges associated with the politicization of humanitarian processes, restrictions on access to detainees, information manipulation and the increase in danger for ICRC personnel. It highlights current trends in the digital transformation of humanitarian activities, in particular the introduction of secure electronic databases of prisoners of war, the latest methods of identity verification and the use of remote monitoring technologies. It emphasizes that the ICRC is gradually adapting its activities to new types of conflicts – asymmetric, hybrid and information – while maintaining the integrity of its humanitarian mandate.

It is summarized that the ICRC acts not only as an executor of humanitarian procedures, but also as a key architect of trust and a central element of the international system for the protection of war victims. It ensures the functioning of humanitarian mechanisms even in situations where state or international institutions do not have access or are not recognized as parties to the conflict. The activities of the ICRC form the basis of modern humanitarian diplomacy, ensure the preservation of human dignity in wartime, and contribute to the strengthening of international legal standards in the field of protection of persons affected by armed conflicts.

Keywords: *International Committee of the Red Cross, Geneva Conventions, humanitarian law, prisoners of war, missing persons, neutral intermediary, prisoner exchange, humanitarian diplomacy, international armed conflict*